

PREMIS LITERARIS VILA DE PATERNA 2025

PREMI: RELAT CURT

TÍTOL: EL PRIMER CAS DE “EME”

AUTOR: PEDRO IBAÑEZ I SANTAMARÍA

LEMA: ÁLEA IACTA EST

Ahir una tempesta d'estiu vespertina, d'eixes que alleugen un poc la calor sufocant de les nits, va remullar el terme de Paterna. El dia havia començat calorós i, segurament, amb poques novetats respecte als dies anteriors de finals del mes d'agost d'un any a mitjan anys 40, quan, per la gràcia de Déu i la mà ferma del Generalíssim, Espanya intentava estroncar els danys de la cruenta Guerra Civil. La Segona Guerra Mundial començava un lent final que no pereixis arribar mai. Feia temps que s'havien diluït els temors entre els espanyols de que Espanya entrara en la contesa per a fer costat a l'eix feixista, i el que realment continuava preocupant els espanyols era l'escassea, la fam, les necessitats, i les purgues i les venjances que havien viscut els derrotats en la guerra fratricida espanyola.

En una zona pròxima a Paterna, on les pinades, els camps de garroferes, les vinyes i la muntanya de secà configuraven el paisatge, s'havien establert feia uns vint-i-cinc anys unes famílies que van donar lloc a la Canyada. Aquesta zona es va posar de moda perquè la gent que vivia en València volia gaudir d'un ambient natural més sa que estiguera a prop de la capital, per recomanació dels metges per a curar malalties respiratòries sobretot i són molts els que estiuejaven o fins i tot alguns ja fixaven la seua residència habitual ací.

A les masies escampades per aquesta zona, com ara la del Febo, la de la Canyada de la Penya, la dels Pasiegos, la de Miralcampo, la del Plantío, la de Díaz, la de Vélez, la del Martinot, el Pla del Pou i la del Rosari, es van anar afegint les primeres cases, que començaren a construir-se al voltant de l'estació del tren de via estreta que uneix València amb Llíria: Villa Amarga, Villa Anita, Villa Violeta, el xalet de la Torre, la Barraca de Salarich, les casetes de Carceller... En la plaça també hi havia altres cases que eren habitatge i seu del negoci familiar alhora.

Un dia de finals d'agost, a mitjan matí, Eme, es dirigia amb presses cap a la porta del forn La Esmeralda, el negoci que els seus pares, Paco i Filomena, havien començat en 1932. Acabava d'acompanyar el seu pare amb el carro a fer el repartiment del pa per les masies. Va obrir la porta i, de manera precipitada, va exclamar:

— Mare! Han trobat un home mort, recolzat en una garrofera entre la masia dels Pasiegos i la de la Canyada de la Penya!

Sa mare la va mirar amb una mirada severa, i Eme va afegir ràpidament:

— Jure que no m'ho estic inventant. Aquesta vegada és veritat!

I és que, no fa molt de temps, Eme havia irromput de la mateixa manera en el forn dient que havien trobat un home penjat a prop del Barranc de la Font. Sa mare i totes les parroquianes, com a bones doctores, van eixir corrents del forn i van deixar a Eme a càrrec del negoci. Poca estona després van tornar totes enfadades, sobretot Filomena, en adonar-se de la broma que els havia gastat la seua filla, que es va passar uns dies castigada ajudant en el forn més hores del que li tocava.

Quan va entrar Paco al forn es va confirmar la notícia, aquesta vegada no era mentida. En aquells temps, Paco era l'alcalde pedani que nomenava l'Ajuntament de Paterna i que servia d'enllaç entre el barri i l'ajuntament. Li va dir a la seua dona:

— Vaig a canviar-me i a arreglar-me, que ve de camí Viger, l'alcalde. El caporal López de la Guàrdia Civil ja està allí. També he enviat a avisar al senyor Joaquín, el metge, i al mossén José Sánchez, el capellà, perquè vinga des de Paterna amb Viguer. Ja veurem com acaba això!

Quan la comitiva estava preparada a la porta del bar Casa Pascual van eixir cap al lloc de la troballa, que ja estava custodiat pel caporal i quatre números de la Guàrdia Civil. Inevitablement, darrere d'aquesta comitiva anaven un bon grapat de veïns i sobretot xiquets, entre els quals estava Eme. No volien perdre's cap detall del que passara per a poder explicar-ho amb pèls i senyals i, perquè no, afegint també algunes apreciacions de collita pròpia.

Eme havia reunit amb una rapidesa sorprenent alguns dels seus amics, aquells que no estaven ajudant en tasques els seus pares i mares. Al final va poder ajuntar-se amb Pancheta, Petra, Camps i algun més i, sota el comandament d'Eme, van posar rumb a la masia de la Canyada de la Penya.

Eme era una xiqueta de caràcter inquiet, amb una bona dosi d'imaginació, molt d'atreviment i una precoç intel·ligència. Tot això, sumat al fet que era una gran lectora de novel·les de detectius de l'època, havia fet que en la seua ment es vera com la detectiva que, al costat dels seus amics, resoldria el misteri d'aquest assassinat (perquè ella ja l'havia qualificat així, com a assassinat). Com sempre, els seus amics es van entusiasmar amb la idea d'Eme, per això era la líder del grup.

Quan van arribar al lloc dels fets, van decidir esperar una estona en els camps que estaven tocant a les dues masies més pròximes, fins que curiosos i autoritats se'n van anar. El metge va certificar la mort: un tall en el coll li havia seccionat la jugular. El capellà va donar l'absolució a l'home i la Guàrdia Civil va enviar a tots els curiosos a casa, no sense abans advertir que ningú xafara la zona de la troballa per a no esborrar possibles rastres i proves. El cos de l'home va ser traslladat al cementeri de Paterna.

Va ser llavors, quan ja no quedava quasi ningú en el lloc dels fets, quan Eme i els seus amics es van acostar a l'arbre. Eme observava tot atentament, com feien els detectius en les novel·les que tant li agradaven. Fins i tot va arreplegar algunes coses del terra que li van semblar curioses i va prendre notes en una xicoteta llibreta.

Després, van tornar a la plaça i allí la notícia havia corregut com la pólvora. La història de l'home que havia aparegut mort anava canviant a cada cantonada amb els afegiments que fomentava el dotoreig, la imaginació i les ganes d'aparentar que tots sabien alguna cosa perquè un conegut d'un conegut els havia dit el que fora.

Eme es va acomiadar dels seus amics, ja que suposava que sa mare l'estaria esperant en el forn. Però, abans d'anar-se'n, va citar a tots unes hores més tard en la porta de la piscina. Hui era dia de cinema d'estiu, i acudrien com sempre a sopar a la fresca i veure la pel·lícula. Entre el moment de l'entrada al recinte i el moment que acabara la projecció del NO-DO, tindrien temps suficient per a veure's, recaptar la informació que hagueren pogut arreplegar i no alçar sospites del que estaven tramant entre els seus pares.

Així doncs, Eme va passar la vesprada en el forn, atenta a qualsevol comentari que eixia de la boca de les parroquianes, i anava prenent nota mentalment de tot, encara que en el fons hi haguera alguna cosa que no li acabava d'encaixar del tot.

Quan va arribar el final de la jornada laboral, els veïns de La Canyada gaudien d'un moment de trobada i entreteniment al cinema d'estiu, compartien el sopar i la seua companyia a la fresca sota el cel estrellat. Era un moment màgic: els més menuts podien veure alguna pel·lícula de dibuixos animats, els majors gaudien de les pel·lícules que anunciaven les revistes de societat estrenades anteriorment, i els joves i adolescents iniciaven les seues relacions sentimentals, sempre amb les limitacions de la rígida moral cristiana que dictava els bons costums de l'època.

Aquella nit es projectava *El clavo* una pel·lícula dirigida per Rafael Gil, protagonitzada per Amparito Rivelles i Rafael Durán, i basada en la novel·la del mateix títol de Pedro Antonio de Alarcón, que havia rebut molt bones crítiques entre el públic. El cinema estava ple, els majors anaven agafant lloc per a veure la pel·lícula, i Eme i els seus amics es van quedar en la part de darrere, contant-se el que havia sentit cadascú sobre la troballa del cos, algunes veritats i moltes invencions del veïnat. Eme va escoltar tots els testimonis i, lluny de contar les seues pròpies impressions, els va dir que demà parlarien, que ara necessitava pensar, sopar i veure la pel·lícula, cosa que va deixar a tots els seus seguidors pensatius durant tota la nit.

El nou dia va arribar com tots els últims, amb la calor enganxosa de l'estiu del Mediterrani mitigada per la posició de La Canyada, al costat del riu Túria, que fa créixer boscos i cultius de secà que afavoreixen la baixada de la humitat relativa de l'ambient. No obstant això, no va ser un dia més: la nova notícia quasi anul·la la de l'aparició de l'home mort, perquè la Guàrdia Civil havia detingut un home, un rodamon que feia temps que vivia en una de les coves de la muntanya del *Borregueto*. Se l'havia vist rondar per la plaça demanant almoïna, vivint de la caritat dels veïns i comerciants, però ningú sabia res més en concret, encara que entre tots li havien creat una vida i un passat que ningú podia assegurar que fora cert. Pel que sembla, la Benemèrita li havia trobat alguns objectes de l'home que havien trobat mort entre les poques pertinences que tenia en la

cova, després de ser ell mateix qui havia arribat corrents al restaurant Casa el Roig i havia donat la notícia que hi havia un home mort.

A mitjan matí, els amics d'Eme ja rondaven per la plaça, i Filomena, farta de veure a la seua filla més atenta al carrer que a les tasques del forn, li va dir que se n'anara amb ells fins a l'hora de dinar.

Eme es va reunir amb ells i els va dir que els esperava a tots en el Pi de l'Amor. Així és com es coneixia un pi de la Pinada del Parc que creixia des de les arrels fins al gran tronc en forma de v, la qual cosa convidava a recolzar-s'hi. De fet, van ser moltes les parelles que, assegudes a l'ombra de les seues branques, descansaven i es declaraven els seus amors. També servia com a punt de trobada per als joves i lloc de jocs per als xiquets.

Una vegada allí, els va dir:

— He estat pensant molt en la detenció d'aquell rodamon... Jo crec que no és l'assassí que busquen i així ho demostraré.

— Sí, clar, segur que tu seràs més llesta que la Guàrdia Civil. —li va dir un dels seus amics, allí presents.

— Elemental, estimat Watson, ho soc, i si no et sembla bé, ja te'n pots anar amb els senyorets, a veure si ells t'aguanten totes les tonteries que dius i que fas.

I dit això, es va alçar de la branca del pi on estava asseguda i va cridar als altres:

— L'últim que arribe a tocar-li el cul al Nano és tonto o senyoret, que és quasi ell mateix!

Tots van córrer, entre riures i crits, cap al que havia sigut el xalet de Vicente Miguel Carceller, constructor molt vinculat a La Canyada, al periodisme i a la política, que va ser afusellat pel règim franquista el 28 de juny de 1940 a Paterna, igual que molts altres, per expressar amb llibertat les seues idees republicanes, autonomistes i antifeixistes.

La vesprada va passar entre jocs, riures i alguna ocurrència divertida per part de qualsevol dels xiquets que formaven el grup d'amics. Aquesta nit no hi havia cinema d'estiu i, encara que les famílies sopaven en casa, després era el moment d'eixir a la fresca a fer tertúlia a la porta d'algun dels bars i berenadors de la plaça. Eme va citar els seus amics novament després de sopar.

Es van reunir a l'hora acordada i, per a evitar els adults i els forasters que només venien a estiuejar, van anar-se'n a la zona de la nova església. Els hereus del Comte de Montornés i de la Vallesa de Mandor havien donat els terrenys feia poc més d'un any i, com encara estava en obres, eixos dies la gent no s'acostava molt per allí durant la nit. Així Eme i els seus amics estarien més tranquils i podrien parlar sense que els molestaren.

— He escoltat mon pare dir que demà s'emportaran a l'home detingut a la Presó Model de València. Quasi no ens queda temps per a poder ajudar-lo. —va dir Eme.

— No sé com podem ajudar-lo, com no demanem un miracle... —va sospirar un dels amics.

— No s'arreglen aquestes coses amb miracles —va respondre Eme de manera categòrica—. Crec que demà serà un dia molt interessant, parlaré amb mon pare d'això.

I dit això, va deixar a tots pensatius sobre què voldria fer i dir. Eme, sempre amb els seus missatges que deixava a mig fer i a tots pensant en això, encara que fora una estona.

Quan va començar el dia següent i Eme va escoltar soroll en el forn, es va alçar i sense dir res a ningú, se'n va anar de casa. Sabia que tenia dues o tres hores fins que sa mare anara a despertar-la perquè l'ajudara amb les tasques de la casa o del forn. Va marxar sola a la zona on havia aparegut l'home mort, a prop de la masia dels Pasiegos.

Feia tres dies que no s'havien repetit les tempestes estiuenques i el terreny estava completament sec. Eme va començar a observar-ho tot atentament, va prendre notes en la seua llibreta, va rebuscar entre els arbustos i els margallons per a trobar qualsevol indici que la poguera conduir a una pista o una conclusió, va escrutar amb

deteniment el terra, la zona on va estar tombat el cos, buscant no sabia ben bé què, tot i que estava segura que allí hi havia pistes que podien dir-li molt.

Li va passar el temps sense adonar-se'n i, com no tenia rellotge, no sabia amb certesa quanta estona portava allí. Va decidir tornar corrents a casa, va entrar per la porta de darrere del forn, va pujar a la seua habitació i es va ficar al llit com si no n'haguera eixit mai. Pocs minuts després, la veu de sa mare la va reclamar en el taulell i va baixar com sempre, remunant.

El matí va passar com qualsevol altre, amb els dotorejos típics del trasllat del presumpte assassí a València, sobre el que li podria passar en la presó al detingut, que acabaria confessant el crim a les bones o a les no tan bones, i sobre la identitat del mort, cosa que fins ara s'havia guardat en secret.

Els amics d'Eme van anar apareixent per la plaça, jugant entre el Roig, el Pasqual, la font i el forn. Passada una estona, Eme va eixir a la plaça. Es van reunir tots amb ella a l'ombra dels arbres que hi havia al costat de l'estació. La zona estava molt animada: el mercat de parades de fusta, que es muntava i desmuntava tots els dies, feia que passara molta gent, per la qual cosa van convenir els amics anar-se'n a una zona menys transitada, lluny d'oïdes alienes.

Algú dels amics va dir:

— Ja sé qui és el mort: és un viatjant de comerç que estava treballant per ací i que s'havia allotjat en una de les habitacions que es llogaven en el Pasqual. La Guàrdia Civil ja s'ha emportat les pertinences que tenia l'home a la seua habitació, i crec que es dedicava a la compravenda de taronges.

— Jo no em crec això de la faena de l'home —va replicar Eme—. Em sembla que això té més a veure amb l'estraperlo que amb les taronges.

L'estraperlo era la pràctica amb la qual moltes famílies sobreviuen: sortejaven la fam, les penúries de la postguerra i les pèssimes condicions higièniques. Aquesta pràctica va desenvolupar el mercat negre i la venda fora del control imposat pel règim de Franco, que volia implantar l'autarquia quan va acabar la Guerra Civil en un context internacional d'aïllament. Sense pretendre-ho, va ser una peça clau per a assegurar l'estabilitat del règim. Es van crear les cartilles de racionament i els contingents, i per a controlar que tot funcionara segons el que es preveu, la Fiscalia de Taxes va quedar encarregada de perseguir els delictes relacionats amb els preus oficials.

I és que l'estraperlo era un delicte pel qual la major part de les vegades es condemnava a xicotets estraperlistes, gent de les classes baixes i obreres que enfront de les necessitats aguditzava l'enginy i s'arriscava a acabar en la presó o en els camps de treball. Els grans estraperlistes, molts d'ells afins al règim, militars, industrials i burgesos comptaven amb la protecció de les autoritats i poques vegades eren condemnats per delictes de molt més valor econòmic. No exageren quan es diu que es van fer grans fortunes a l'empar de l'estraperlo.

Van tornar tots corrents quan van sentir les mares cridant els seus noms a la porta de casa, un costum molt arrelat en l'època, fent justícia a allò de "a la taula i al llit, al primer crit".

Eme va esperar que son pare es despertara de la becadeta, perquè matina molt per a fer i repartir el pa. Quan ja havia berenat, es va acostar a la taula on estava ell i li va dir:

— Pare he de parlar amb vosté. És que ja sé que em dirà que no em fique perquè continue sent una mocosa, però crec que l'home a qui han detingut no és l'assassí, no sé qui és realment, però aquell pobre home no és.

Son pare va alçar la mirada de la tassa de xicoira que s'estava prenent, i va mirar a la seua filla amb cara de resignació, perquè sabia que no podria evitar escoltar la seua opinió, encara que segurament no tindria molt de tret.

— Pare, he estat observant el lloc on ha aparegut el mort, i m'he adonat que hi ha petjades de sabates de vestir, de sola plana i dura, tipus Oxford... No hi havia marques de les soles de les velles albarques que portava el rodamon. Quan va xafar per allí, la terra ja no estava humida de la tempesta de la vesprada, perquè va trobar al mort al matí següent. També he trobat entre els matolls de la zona uns filtres de cigarrets.

No els havien fet molt de cas, però són de tabac americà, de l'estraperlo, i no crec jo que el detingut tinga diners per a comprar aquest tipus de cigarrets, si no té quasi ni per a menjar i es va fumant les burilles que es deixen en els cendrers dels bars. Com a una prova més de la meua teoria, mire aquest botó de puny que vaig trobar mig enterrat a prop de l'arbre: estic segura que el rodamon no portava botons de puny i em vaig fixar que l'home assassinat tampoc. És possible que l'assassí i la víctima quedaren allí, allunyats de la població, per a parlar d'estraperlo? Perquè si es fixa, les burilles no estan apagades de la mateixa manera, unes estan mig mossegades, com apretades amb fúria i les altres no, com si les hagueren tractat amb suavitat.

Paco va mirar els ulls d'Eme, i la cara que va posar va deixar a la xiqueta amb el dubte de saber si li faria cas o si la faria caure de la cadira d'una galtada, però ella aguanta la mirada de son pare.

— Pare —va continuar Eme— ja sé que podrà pensar que són tonteries, però potser, si li ho explica vosté a la Guàrdia Civil, el caporal López el creurà o almenys investigarà un poc més. Tot siga per evitar que la justícia castigue un home que només ha comés el delicte de ser pobre.

Passaren uns segons, Paco es va alçar de la taula, va arreplegar la tassa i el plat buit del berenar i va alçar la veu per a dir-li a la seua dona:

— Mena, me'n vaig amb la xiqueta a parlar amb el caporal López.

Filomena, des del forn, es va estranyar del que acabava de sentir, i li va respondre amb una pregunta:

— A la Guàrdia Civil amb Eme? Què ha fet aquesta vegada? Tan greu es?

Paco es va limitar a moure el cap, picar-li l'ullet a Eme, somriure-li i replicar a la seua dona:

— Veurem si és possible que evitem una més que probable injustícia.

Els dos, pare i filla, van eixir per la porta del forn, agafats de la mà, mentre la cara de Filomena continuava reflectint la perplexitat que requeria el moment.